

Södertörns högskola | Förskollärarytbildning med interkulturell profil,
erfarenhetsbaserad | Självständigt arbete 15 hp | Hötterminen 2015

Barns leksvårigheter

– En essä om barns lek, samspel och om
reflektionens möjligheter

Av: Anders Ellerstad
Handledare: Åsa Arketeg

Title: Children's difficulties in play - an essay on children's play, interaction and about the possibilities of reflection

Author: Anders Ellerstad

Director: Åsa Arketeg

Term: Autumn 2015

Abstract

This essay is about children's play and interaction, as well as the teachers' role in children's development in play. It is also about the importance of reflection in preschool. The purpose of this experiential essay is to form an understanding of the children who has difficulty playing with other children. I want to find out how I, as a preschool- pedagogue, should approach children who have difficulty with interaction. The purpose is also to get a deeper understanding of what reflection means, and what it can bring to the activities for both children and adults.

I will in this essay discuss literature and connect it to my story to get a better understanding of my dilemma. I reflect on whether it is important for children to play, and what knowledge a child must have to achieve an good interaction in play. I reflect on the situations with the help of Knutsdotter Olofsson and Lillemyr who are educational researchers on play. When I discuss the pedagogue's role I reflect on, among others Papes, Vedelers, and the Folkmans and Svedins thoughts. I have used Dewey's and Vygotskijs ideas of what reflection means in my discussion about the important of reflection for both pedagogue's and the preschool.

The essay begins with a dilemma where I describe a self-perceived situation at the preschool. The situation is about children who have difficulties interacting with each other, especially one child who pays my attention. I face different challenges where I, as a pedagogue, do not know how I should act. Are there good ways to support and help children who have difficulties playing with other children? In my text, I discuss what children need to learn to have a good interaction. Many children need support from us adults to learn to play with others. This means that sometimes we have to teach children the basics of play. To be able to make good decisions, we should need to reflect with each other. Therefore, I discuss how teachers can use the reflection in the best way.

Keywords: play, playing- rules, interaction, reflection

Titel: Barns leksvårigheter – en essä om barns lek, samspel och om reflektionens möjligheter

Författare: Anders Ellerstad

Handledare: Åsa Arketeg

Termin: Hötterminen 2015

Sammanfattning

Den här uppsatsen handlar om barns lek och samspel, samt pedagogernas roll i barns lekutveckling. Den handlar även om reflektionens betydelse på förskolan. Syftet med den här erfarenhetsbaserade essän är att skapa en förståelse för barn som har svårt med att leka med andra barn. Jag vill ta reda på hur jag, som förskolepedagog, ska förhålla mig till barn som har svårt med samspel. Syftet är även att få en fördjupad förståelse för vad reflektion innebär, samt vad det kan tillföra verksamheten för både barn och vuxna.

I den här essän diskuteras litteratur som kopplas till berättelsen för att få en ökad förståelse för mitt dilemma. Jag reflekterar kring om det är viktigt för barn att leka, samt vilka kunskaper ett barn måste ha för att uppnå ett bra samspel i leken. I reflektionen har jag använt mig av bland annat lekforskarna Knutsdotter Olofsson och Lillemyr. När det kommer till pedagogens roll för barnens samspel reflekterar jag kring bland andra Papes, Vedelers, samt Folkmans och Svedins tankar. Deweys och Vygotskijs tankar om vad reflektion innebär har jag använt mig av i mina diskussioner om reflektionens betydelse för pedagogerna och verksamheten.

Essän börjar med ett dilemma där jag beskriver en självupplevd situation på förskolan. I situationen är det barn som har svårt att samspela med varandra, speciellt ett barn som jag uppmärksammar. Jag ställs inför olika utmaningar där jag som pedagog inte vet hur jag ska agera. Finns det sätt att stötta och hjälpa barn som har svårt att leka med andra barn? I min text funderar jag över vad barnen behöver lära sig för att ha ett bra samspel. Många barn behöver stöd av oss vuxna för att lära sig leka med andra. Det innebär att vi ibland måste lära barnen grunderna till lek. För att vi pedagoger ska kunna ta bra beslut behöver vi reflektera med varandra. Därför funderar jag över hur pedagoger kan använda reflektionen på bästa sätt.

Nyckelord: lek, lekregler, samspel, reflektion

Innehållsförteckning

1. Barns leksvårigheter	5
Sammanfattning av dilemmat	11
2. Syfte och frågesättning	11
3. Metod	12
4. Etiska överväganden	14
5. Reflektion	15
Lekens betydelse för barnets utveckling	15
Pedagogens förhållningssätt och betydelse för barns lek	19
Vad innebär reflektionen, samt vilken betydelse har den för pedagogerna i arbetet med Sebastian?	24
6. Slutord	29
7. Referenslista	33

1. Barns leksvårigheter

Jag står ute på gården den här härliga morgonen, klockan är cirka 8.00. Solen skiner och värmer mina kinder. Det är lugnt på gården nu, men det anländer hela tiden fler barn till förskolan. Bredvid mig står min kollega, Linda. Vi står och pratar en stund innan jag säger:

- Hörde du att vår reflektionstid är inställd igen?
- Igen?! svarar Linda förvånad. Varför det?
- Det är så många som är sjuka idag, så det går inte att vi går ifrån barngruppen, svarar jag.
- Vi får aldrig tid att prata, säger Linda.
- Nej, det var ett tag sen som vi hade reflektionstid. Vi skulle behöva prata om några barn i barngruppen, svarade jag bekräftande.
- Tänker du på Sebastian? undrar Linda.
- Ja, bland annat om honom, svarar jag diplomatiskt för att inte peka ut enbart Sebastian.
- Ja, vi skulle verkligen behöva tid att sitta ner och diskutera hur vi ska göra med honom, säger Linda.

Vi hinner inte prata mer för mitt i vårt prat känner jag hur någon rycker mig i armen. Det är Anna. ”Anders, Anders!”, säger hon högt. Jag sätter mig ner på huk och frågar henne vad det är?

- Sebastian slog Jonas, säger Anna.
- Vad säger du? Gjorde han det? svarar jag.
- Ja de står där borta vid förrådet, upplyser Anna.
- Jag ska prata med dem, säger jag.

Jag känner igen beteendet, jag har hört från flera av barnen vid upprepade tillfällen tidigare att Sebastian slåss och bråkar. Fast ibland har Sebastian inte gjort någonting mot de andra barnen, han kan ibland vara sjuk och inte vara på förskolan, men ändå anklagar barnen honom för att ha rivit ett bygge eller klottrat på väggen. Även om det många gånger är Sebastians fel så tycker jag att det är tråkigt att det har blivit så illa att barnen pekar ut honom för allt, även om han inte har gjort det. Framför allt tycker jag att det är tråkigt för Sebastians skull.

Anna springer iväg för att leka igen. Med bestämda steg går jag mot Sebastian som står vid förrådet ett tiotal meter ifrån där jag och min kollega stod och pratade. Jag funderar på hur jag ska prata med Sebastian, jag vet ännu inte om han ens har gjort någonting. Oftast så stämmer

det att Sebastian har slagits och jag har sagt åt honom att sluta med det flera gånger, men det tycks inte hjälpa.

- Hej Sebastian, har det hänt något? frågar jag.
- Jag får inte vara med och leka med Jonas och dem, svarar han med en uppgiven blick och neråtböjda mungipor.
- Sa de att du inte fick vara med? frågar jag Sebastian.
- Ja, de springer ifrån mig bara, säger Sebastian och lägger armarna i kors och spänner ögonbrynen.

Jag tycker mig tyda att han är arg, i alla fall är det som han tycks vilja visa mig det. Jag räcker fram handen till Sebastian och erbjuder honom att följa med när jag ska prata med Jonas och de andra kompisarna. Han tar ett hårt grepp om handen och börjar gå med. Vi letar upp Jonas och hans kompisar, Greta och Noel. De leker uppe i skogen, de verkar ha det roligt där de springer och skrattar.

Med en lugn och mjuk röst ber jag Jonas, Greta och Noel att komma ner till oss från skogen eftersom jag och Sebastian skulle vilja prata med dem. Jag ser på barnen att de inte förstår varför jag vill prata just med dem.

- Har ni sagt till Sebastian att han inte får vara med? frågar jag barnen.

Deras ansikten förvandlas till frågetecken.

- Nej, det har vi inte sagt, han har inte frågat oss om han får vara med, säger Greta.
- Jag känner att jag inte kan klandra barnen för någonting eftersom jag tror att de talar sanning där de står och ser ut som frågetecken på asfalten. Det har även hänt flertalet gånger tidigare att Sebastian inte frågat om han får vara med i leken. I ögonvrån ser jag att Sebastian kollar ner i marken. Då tar Jonas ett steg fram mot mig och säger:
- Sebastian får vara med om han inte slåss och förstör.
 - Vad är det han gör när han förstör? frågar jag.
 - Han förstör bara leken. Han gör inte som vi säger. Man måste lyssna, svarar han.

Barnens ord förvirrar mig en aning. Jag känner på mig att de har koll på att Sebastian vill vara med i leken, men att de inte har släppt in honom.

Jag vet inte vad jag ska göra just nu. Innerst inne känner jag att Sebastian borde kunna prata med de andra barnen så att de verkligen förstår att han vill vara med, samt att han inte ska förstöra deras lek. Jag börjar fundera över Sebastians samspel. Det hinner inte gå mer än några minuter innan de andra barnen blir irriterade på honom när de leker. Han går emot lekens regler och river byggen för skojs skull. Jag undrar varför det blir så. Varför fungerar inte hans samspel med de andra barnen? Många tankar går runt i mitt huvud just nu. När jag ser Sebastian i hans lekar och samspel med andra barn tänker jag tillbaka på många av de kurser som jag har gått under min förskollärautbildning, där vi har pratat och läst om barns lekar. Jag hittar just nu inget bra sätt att handskas med Sebastian när han bara förstör. Jag känner hur irritationen gror inom mig över den inställda reflektionstiden. Vi måste ju få våra reflektionstider så att vi där kan prata om vårt förhållningssätt till Sebastian så att vi kan hjälpa honom på något sätt.

Jag kopplar bort mina tankar ett tag eftersom jag måste hjälpa barnen att hitta en lösning på den här situationen som har uppstått. Jag funderar på om jag ska ta bort Sebastian från leken eller om jag ska ge honom ytterligare en chans att få vara med och leka med kompisarna? Jag vet inte vad som blir bäst för alla barn i situationen. Jag vill helst inte ta bort Sebastian eftersom att jag vill att han ska kunna leka med sina kompisar, men jag vill även att de ska kunna leka det som de vill göra utan att leken kommer förstöras. Efter ett snabbt övervägande väljer jag att Sebastian ska få en chans att vara med sina kompisar. Jag tittar på Sebastian, där jag står på huk, och frågar om han kan gå med på de andra barnens villkor, annars får de andra barnen leka själva, utan honom. Innerst inne vet jag att mina ord inte betyder någonting för honom, jag tror att han kommer göra likadant igen.

Sebastian börjar le. Han går och ställer sig bara en halv meter från Jonas och vickar på huvudet. Jonas, Greta eller Noel kollar på Sebastian, som om de väntar på att han ska följa med dem. Sebastian fortsätter kolla på Jonas.

– Sluta! säger Jonas till Sebastian.

– Han väntar nog på att ni ska berätta vad han ska göra, rycker jag in och medlar mellan barnen.

– Vi ska bara springa iväg, säger Jonas till Sebastian.

Barnen springer iväg tillsammans. Jag ser att Sebastian är långsammare än de andra barnen och hamnar nästan direkt på efterkälken. Sebastian springer en bit bakom och skrattar och

verkar glad. Jag väljer att fortsätta observera leken för att se om Sebastian behöver hjälp, samtidigt som jag ser om de andra barnen behöver hjälp med Sebastian. Jag vet ändå inte riktigt vad jag tittar efter där jag står själv, mitt på förskolans gård och observerar barnens lekar.

Jag står och funderar på om Sebastian är med i lekarna eller inte. Under den tid som jag har haft Sebastian på min avdelning har jag ofta lagt märke till att han gärna är mitt i andra barns lekar, men att ingen leker med honom, jag vet inte om han upplever att han är med i leken eller inte. Jag har tagit upp detta med mina kollegor tidigare. Vi har pratat löst om det men har inte riktigt kommit fram till något beslut på hur vi ska göra. Det gör mig en aning frustrerad att inte veta vad jag ska göra. Jag vill gärna komma fram till ett bra beslut med mina kollegor för jag tror att inte att jag har den kunskap som behövs för att hjälpa mig i den här situationen. Jag tänker på reflektionstiden igen och jag tror att den skulle vara behövlig just nu så att jag och mina kollegor kan prata ihop oss och hjälpa varandra.

Barnens lek lugnar sig nu efter allt springande, de har satt sig ner för att leka med Duplo som vi har ute på den stora verandan. Sebastian följer efter som tidigare, lite bakom. De sätter sig på den stora mattan som duplobitarna ligger på och börjar bygga på en gemensam konstruktion.

– Det är ett rymdskepp! säger Greta

Alla barn sätter på duplobitar på rymdskeppet, utom Sebastian. Han sitter bakom och tittar på. Han mumlar lite för sig själv. Det är i alla fall ingen som svarar när han pratar.

– Får inte Sebastian bygga? frågar jag barnen.

– Jo, men han gör inte det, svarar Greta.

Jag vill inte att Sebastian bara ska sitta där och inte vara delaktig i bygget eftersom han nu får vara med för de andra barnen. Därför säger jag till Sebastian att hjälpa barnen att bygga vidare. Han tar en blå bit och trycker den på det blivande rymdskeppet. Linda, min kollega, kommer fram till mig igen.

– Gick det bra med Sebastian och Jonas? Frågar hon.

Jag förklarar vad som har hänt för Linda.

– Varför ska han alltid hålla på att slåss och förstöra för de andra? säger Linda uppgivet.

– Jag tror inte att han förstår vad han gör, svarar jag.

– Jag skulle ta bort honom från leken om han gör så, för jag är så trött på att säga till, säger Linda smått irriterat.

– Tror du att det verkligen är det rätta? Nu går det faktiskt ganska bra i leken, men jag tror att han behöver hjälp i leken för att han ska bli insläppt i den, säger jag och pekar åt det håll där barnen sitter och bygger.

– Ja, men om det händer något får vi ta bort honom så att han lär sig hur man är med sina vänner, säger Linda bestämt.

Linda låter fortfarande irriterad och jag funderar på vad det är hon menar. Hur kan han lära sig om man tar bort honom? Vad innebär det att exkludera barn? Framför allt i deras lek, vad betyder den fria leken för barnen? Mina tankar snurrar runt, det är väl bättre att inkludera barn? Tänker jag för mig själv.

– Det ser i alla fall trevligt ut där barnen sitter och bygger nu, leken ser ut att gå väldigt bra, säger Linda nu när hon lugnat ner sig lite.

– Jo, svarar jag.

– Det skulle vara skönt för oss om han alltid lekte så här fint, jag blir så trött på att tjata på honom, säger Linda.

Jag tycker också att det ser ut som om Sebastian är med i leken och att den ser ut att gå bra, men jag känner att jag fortfarande är osäker eftersom det är jag som ser till att han är aktiv i leken. Det var jag som sa åt honom att hjälpa barnen bygga vidare. Annars kanske han hade suttit där passiv i leken och tittat på eller kanske förstört?

Barnen börjar bli klara med bygget, eller om de tröttnar, det vet jag inte. De reser sig upp och går runt och pratar om vad de ska göra härnäst. Sebastian går efter, han går lite bakom de andra. Jag väljer att fortsätta titta på för att se till att övergången i leken går bra. Jonas, Greta och Noel springer ifrån Sebastian. Jag tror att barnen tycker att det är jobbigt att han är med i leken. Ska jag tvinga barnen att släppa in Sebastian i leken igen eller kan det vara så att jag då, genom mitt beslut gör att leken kommer förstöras igen för dessa barn som bara vill leka och ha roligt?

Eftersom jag har sagt till barnen tidigare att låta Sebastian vara med så beslutar jag mig för att de kan leka själva den här gången. Sebastian blir väldigt upprörd och arg. Jag frågar om vi ska hitta en annan kompis att leka med.

– Jag vill inte det! skriker Sebastian.

Sebastian sliter sig loss från mitt lösa grepp och springer in på avdelningen. Han har sprungit iväg så förut när han har blivit arg eller ledsen. Jag säger till Linda att jag går efter Sebastian. Han får inte vara inne själv av säkerhetsskäl. Hon säger att jag kan gå in till honom. Med viss tveksamhet går jag in till Sebastian eftersom det inte känns bra att lämna Linda ensam med 19 barn ute. Men samtidigt kan jag inte lämna Sebastian själv.

Jag kommer in på avdelningen och börjar leta efter Sebastian. Han sitter under ritbordet och gråter. Jag gör ett försök att trösta honom genom att sätta mig ner på huk och lägga min hand på hans rygg. Han snyftar men säger ingenting när jag pratar med honom. Han sitter bara och lyssnar medan jag pratar. Vi sitter vid bordet i några minuter, fast jag är stressad och vill gå ut till Linda och alla barn. Klockan är bara runt 9.00 och det kommer fortfarande föräldrar och lämnar sina barn. Vad ska de säga när det bara är en personal på så många barn?

För att locka ut Sebastian frågar jag honom till slut om han vill leka med mig. Sebastian nickar och börjar sakta krypa från sitt gömställe under bordet. Han säger att han vill lägga pussel innan han går ut. Motvilligt går jag med på det eftersom att jag vill att han är glad, men samtidigt tänker jag på Linda som är själv där ute med barnen.

I samma stund som Sebastian börjar lägga pusslet kommer Linda in stressad och säger att jag måste komma ut eftersom Albins mamma vill prata med mig. Jag lämnar Sebastian för en kort stund och går ut och möter Albins mamma. Hon frågar om vi kan ha ett utvecklingssamtal snart. För att korta ner samtalet väljer jag att bara svara på frågan eftersom jag inte vill att Sebastian är själv inne. Jag säger att jag ska ge henne förslag på tider och lämna till henne när hon hämtar Albin igen. Med ett ”okej” och en lätt vinkning går vi skilda vägar och jag går in till Sebastian igen. Väl inne ser jag att Sebastian har hållt ut pusslet över hela golvet och satt sig under bordet igen.

Sammanfattning av dilemmat:

Sebastian har svårt att ta sig in i sina kompisars lekar. Det händer ofta att han inte får vara med och blir utesluten ur lekarna. Om han kommer in i leken och får vara med så förstår han oftast inte vad leken går ut på vilket gör hans kompisar irriterade och de vill inte leka mer med honom. Det är en ond spiral där jag och mina kollegor inte vet hur vi ska agera för att hjälpa Sebastian för att vända spiralen. Jag vet inte när och om vi ska tvinga barnen att låta Sebastian vara med i leken eller om jag ska ta bort honom från den. På avdelningen får jag och mina kollegor inte så mycket tid att prata tillsammans om hur vi kan hjälpa Sebastian. Jag vet inte ens om och på vilket sätt reflektionstiden skulle kunna hjälpa oss pedagoger med att, på något sätt, ta tag i Sebastians samspel och lek med andra barn.

2. Syfte och frågeställning:

I min berättelse ser vi hur Sebastians samspel med de andra barnen påverkar hans och de andra barnens lekande. Jag har märkt att Sebastian behöver stöd från en vuxen för att kunna vara i en lek. Jag vet inte om han erövat den kunskap som krävs för att en lek ska fungera. Därför vill jag få en fördjupad kunskap om vilka färdigheter ett barn behöver för ett bra samspel och lek. Syftet med min essä är att få en förståelse för barns lekar. En förståelse för vad lek betyder för barnen, samt om och hur barnen utvecklas via leken.

Jag vill även få en förståelse för de barn som möter svårigheter med att leka med andra. Mitt intresse väcks för vilken roll jag och mina kollegor kan ha i vårt bemötande av ett barn som har svårt att leka med andra barn. Jag anser att det är en problematik och en utmaning för oss pedagoger att kunna hitta lösningar som leder till Sebastians bästa. Därför vill jag forska i barns lek så att jag och mina kollegor kan ta de bästa besluten för Sebastian, och de som är i liknande situation som han, så att de på lång sikt kan erövra de kunskaper som leken och samspelet med deras kamrater kräver. Utifrån min berättelse väcks frågan om reflektionens betydelse, därför vill jag i essän ta reda på reflektionens betydelse för oss pedagoger och vad reflektionen på sikt kan leda till för barnen. På förskolan idag pratar vi mycket om hur viktigt det är att vi får till reflektionstiderna, men vi vet väldigt lite om den. Jag tror att många, inklusive jag själv, inte alltid vet varför vi har reflektionstid på förskolan, och inte heller hur den ska användas på bästa sätt för att den ska leda till någonting positivt för barnen.

I min essä kommer jag att fokusera på det sociokulturella perspektivet då förskolans läroplan genomsyras av det perspektivet eftersom barnen ska ses som kompetenta individer där de

genom samspel med omgivningen får ny kunskap. Därför kommer jag titta på individen och dess samspel med gruppen. Jag kommer även titta på själva gruppen och på hur vuxna kan vara stöd för barnen. I uppsatsen använder jag mig även av lekteoretiska perspektiv då jag skriver om teorier från personer som forskar om barns lek.

Mina frågeställningar är:

- Vad betyder leken för barns utveckling?
- Vad för det med sig om ett barn inte leker med andra barn?
- Vilka kunskaper behöver barnet för att ha ett fungerande samspel i leken?
- Vad ska jag som pedagog göra när jag märker att ett barn har svårt att leka med andra?
- Vilken betydelse har reflektionen för pedagogerna då de stöter på barn i behov av stöd i lekarna?

3. Metod

Examensarbetet skrivs i en erfarenhetsbaserad essäform. Det är en form som har utvecklats av Centrum för praktisk kunskap på Södertörns högskola. I min essä utgår jag från min berättelse, mina egna erfarenheter. Berättelsen är baserad på ett självupplevt dilemma från en vanlig dag på förskolan. Ett dilemma innebär en gestaltning av en situation där jag inte vet hur jag ska agera, det finns inga rätt eller fel. Arbetslivsforskaren Lotte Alsterdal menar att den här typen av essä består av tre delar. Den ska först bestå av en berättelse om en svårbedömd handlingssituation. Sedan ska den innehålla egna tankar och frågor. Den tredje delen ska vara ett utifrånperspektiv på de handlingar som ska undersökas (Alsterdal 2014, s. 49).

Jag undersöker och diskuterar teorier som får mig att bättre förstå det jag är intresserad av och vill veta mer om. Jag kopplar teorier med händelser från min berättelse för att få svar på de frågeställningar som jag har ställt. En essä handlar till stor del om att koppla praktik med teori, samt att gå in och ut ur sin berättelse och försöka se den ur olika vinklar.

För att föra min uppsats framåt har jag främst använt mig av lekforskare som belyser vad leken har för betydelse för barn och deras utveckling. Jag använder mig även av bland annat John Dewey och hans grundtankar om vad reflektion är och hur den kan användas på bästa sätt för pedagoger.

I mitt skrivande kommer jag att undersöka och se saker ur olika perspektiv med hjälp av litteraturen och mina egna reflektioner för att upptäcka andra sidor av dilemmat. Maria Hammarén som är docent i yrkeskunnande och teknologi anser att man kan se skrivandet som en reflektion där man kan synliggöra sin erfarenhetsbaserade kunskap (Hammarén 2005, s. 17). Jag är både författare och läsare av min text eftersom jag hela tiden blickar tillbaka i berättelsen. Hammarén förklarar att det långsamma skrivandet gör att jag får en bättre förståelse, samt även den distans till texten som kan medföra att jag på olika sätt kan få syn på nya eller andra perspektiv på mitt dilemma som jag tidigare inte haft (Ibid, s. 9-11). Genom mitt skrivande kommer jag reflektera över hur jag som pedagog kan utvecklas och hur jag bäst kan förhålla mig till liknande situationer på förskolan. Mina tankar kommer att prövas genom mina handledningsmöten på Södertörns Högskola. Genom en essä för jag möjlighet att reflektera och förhålla mig med kritisk till mitt eget handlande för att kunna visa på alternativa sätt att se på mitt handlande (Bech- Karlsen 1999, s. 45-46).

I min vetenskapliga essä blir jag både forskningssubjekt och forskningsobjekt eftersom jag utforskar mina egna yrkeserfarenheter (Svenaesus 2009, s. 32). Under skrivandets gång möts tankar, litteratur och teorier som ger mig nya perspektiv som ökar och fördjupar min förståelse för den problematik jag ställs inför i min berättelse. Tankarna som min berättelse ger mig ligger till grund för min reflektion.

Jag kommer att tolka min reflektion utifrån en hermeneutisk metod. Det innebär att jag, forskaren, tolkar aspekter från omvärlden utifrån olika perspektiv. En tolkning sker genom förförståelsen av mina tidigare erfarenheter och kunskaper. En tolkning blir aldrig neutral, enligt hermeneutikens synsätt. Filosoferna Henny Olsson och Stefan Sörensen beskriver vikten av att se helheten av en människas livserfarenhet, men även att se delarna som bygger helheten. De menar att det meningsfulla blir där delar och helheten ställs mot varandra (Olsson och Sörensen 2011, s. 162-163). Genom den hermeneutiska metoden kommer jag i min reflektion därför hoppa mellan delarna som finns i min berättelse till helheten i reflektionen. Det gör jag för att jag ska kunna få en meningsfull förståelse för Sebastian och hans lekande.

4. Etiska överväganden

Jag har förhållit mig speciellt till en av vetenskapsrådets forskningsprinciper, som är konfidentialitetskravet. Det innebär att jag i min uppsats, avrapporteringen, omöjliggör att enskilda personer kan känna igen sig eller någon annan individ i texten (vetenskapsrådet 2002, s. 12). Det innebär att jag har ändrat detaljer i min berättelse som gör att det inte går att känna igen någon av personerna som är i den. Därför har jag fingerat alla namn utom mitt eget i min berättelse och ändrat händelserna på olika sätt för att ingen ska kunna känna igen sig och förbli anonymiserad.

5. Reflektion

Lekens betydelse för barnets utveckling

Den erfarenhet som jag har efter många år som pedagog på förskola är att barnen älskar att leka. Leken är en stor del av barnens vardag på förskolan, det är få moment under en dag då det inte pågår någon form av lek. Den kan uppstå var som helst, när som helst. Vad säger läroplanen, som är vårt ledande styrdokument på förskolan, om barns lek?

Läroplanen belyser lekens viktiga roll på förskolan:

Leken är viktig för barns utveckling och lärande. Ett medvetet bruk av leken för att främja varje barns utveckling och lärande ska präglade verksamheten i förskolan (Lpfö 98 2010, s. 6).

Leken ska enligt förskolans läroplan genomsyra den dagliga verksamheten. Läroplanen pekar på att leken är viktig för barnens utveckling och lärande. I mitt dilemma förekommer det olika lekar där Sebastian, vid en första anblick, ser ut att vara med sina vänner. Han springer efter de andra barnen, bygger med Duplo och lägger pussel. När jag observerade honom under en längre stund märkte jag att han var passiv i lekarna. Eftersom Sebastian var passiv i de olika lekarna så ledde det till att han exkluderas av de andra barnen, men även tillslut av mig när jag försökte locka honom att göra någonting annat så att Jonas, Greta och Noel kunde leka i lugn och ro.

Fredrik Lillemyr som är professor i pedagogik hävdar att man kan se olika karaktärsdrag hos barnen i deras lekar. Dessa karaktärsdrag kan vara kreativitet, fantasi, sorg och glädje. Leken är som ett verktyg för barnen i vardagen. Lillemyr menar att lekarna kan användas för att tillgodose nya kunskaper, samt att den har betydelse för utvecklingen. Genom leken kan barnet få lära sig knyta nya sociala kontakter för att lättare kunna klara av vuxenvärlden senare i livet vilket ska leda till att barnen blir goda samhällsmedborgare. Han anser även att det är viktigt att barnen lär sig integrera med andra barn och vuxna i leken. Detta för att de ska kunna få byta erfarenheter med varandra genom leken, vilket i sin tur leder till utveckling (Lillemyr 1990, s. 19, 123). Även lekforskaren Birgitta Knutsdotter Olofsson menar att leken är viktig för barnen eftersom att de via leken utvecklar sociala lekregler så som turordning, samförstånd och ömsesidighet (Knutsdotter Olofsson 1991, s. 38). Jag kan utifrån Lillemyrs tankar i min upplevda situation med barnen på förskolan tydligt se de olika karaktärsdragen som Lillemyr beskriver. Jag får se både glädje och sorg i de barn jag observerade, men jag ser

även kreativitet hos barnen eller det motsatta, det vill säga bristen på kreativitet. Sebastians kreativa sida kom aldrig fram då han visade sig vara passiv i lekarna med Jonas, Greta och Noel. Han springer långt bakom de andra barnen och han sitter bredvid dem när de bygger duplo och tar inga egna initiativ till att lägga på duplo-bitarna. Eftersom Sebastian inte samspelar med de andra barnen så kan det, genom Lillemyrs och Knutdotter Olofssons tankar, innebära att han inte får ta del av de andra barnens erfarenheter och att han därmed inte får lära sig de sociala lekreglerna. Sebastians möjligheter till att utvecklas via samspel med sina kompisar försvinner då. Å andra sidan skulle kanske de andra barnen bli störda i leken om Sebastian hela tiden, av oss pedagoger, skulle tvingas att vara med så att deras utveckling skulle hämmas eftersom lekarna inte har fungerat när han är med. I berättelsen näst intill tvingar jag Jonas, Greta och Noel att leka med Sebastian till en början. I detta samspelsperspektiv så är det bra för Sebastian att få vara med för att lära sig de så kallade lekreglerna, men för Jonas, Greta och Noel kanske det inte är lika bra då deras lek riskerar att förstöras och deras samspel blir lidande. Jag anser att detta är en svår balansgång som vi pedagoger måste ta hänsyn till. Vi måste se till att alla barn ska få den stimulans och de utvecklingsmöjligheter som de behöver, men samtidigt får vi inte hämma andra barns utveckling genom att riskera att deras lekar förstörs.

Förskolläraren och metodikläraren Christina Wahlund beskriver vad de olika sociala lekreglerna betyder i antologin *Utan lek inget liv*. Där nämner hon tre lekregler vilka är ömsesidighet, turtagande och samförstånd. Ömsesidigheten innebär att barnen ska kunna anpassa sig till varandra, att deras samspel blir ömsesidigt. Hon förklarar att turtagande innebär att barnen ska kunna lära sig att det ibland är någon annans tur eller ens egen tur att göra någonting i leken. Sedan beskriver Wahlund samförståndet som innebär att både barnen, samt de vuxna kan skilja på vad som är lek och vad som är allvar (Wahlund 1990, s. 16). Det kan vara så att Sebastian inte behärskar de sociala lekreglerna och därför har svårt att komma in i lekar och fungera i dem. Jag uppfattar att Sebastian har svårt att anpassa sig till andra i leken. När leken inte blir som han vill så förstör han den. I min berättelse sker detta när han slår Jonas på rumpan då han kände att han inte fick vara med i leken. När han var med och byggde med duplo så la han aldrig några bitar på bygget förrän jag uppmanade honom att hjälpa barnen bygga vidare. Det kan vara ett tecken på att han inte riktigt behärskar turtagningsregeln.

Sebastian uppvisar olika försök att få vara med i lekarna. Jag uppfattar att hans stirrande på Jonas betyder att han vill vara med i leken. Problemet är att Jonas inte förstår vad Sebastians gest betyder. Jag fick hjälpa Jonas att tolka situationen. Psykologen Marie- Louise Folkman och specialpedagogen Eva Svedin beskriver olika sätt för barn att komma in i lekar. De skriver att barnet först måste ta reda på vad leken handlar om för att sedan välja mellan två olika sätt att få vara med i leken. Det första sättet som författarna beskriver är att barnet kan visa de andra barnen att hen vill vara med eller så kan hen vänta på att de som leker ska ge en inbjudan till leken. Det andra sättet som de beskriver är att barnet kan iaktta hur de andra barnen leker för att sedan kunna ta initiativ som passar den leken som de andra barnen leker (Folkman och Svedin 2005, s. 86-87). Vad jag lägger märke till i berättelsen är att Sebastian antingen inte riktigt vet hur man tar sig in i leken eller så förstår han inte vad lekarna går ut på till exempel när han byggde med duplot eller när de sprang i skogen. De andra barnen klagar på att han bara går efter, men det kan ha varit Sebastians sätt att visa att han vill vara med. Hans vänner kanske förstod det, vilket jag misstänkte i min berättelse, men de valde att inte låta Sebastian få vara med. Enligt Jonas, Greta och Noel var ju Sebastian tvungen att fråga dem om han vill vara med i leken. Jag anser att det i just det här fallet inte var Sebastians fel att han inte blev inbjuden i leken utan att det var de andra barnen som inte bjöd in honom i den. Jag tolkar Sebastians sätt att vänta på en invitation är att gå lite bakom de andra barnen. Kanske har Jonas, Greta och Noel problem med att tolka Sebastians sätt att komma in i leken.

Ett perspektiv som ger mig en förändrad syn på dilemmat är det som journalisterna och författarna Kristina Hofsten och Lena Lidbeck skriver om hur viktig den sociala leken är för barnet. De menar att leken kan stärka gruppkänslan och skapa en ”vi- känsla” när barnen samspelar med varandra. En ytterligare positiv effekt av leken är att barnen lär sig bli en bra vän (Hofsten och Lidbeck 2002, s. 284- 285). Jag kan utifrån det här perspektivet se att det skulle vara positivt för både Sebastian och hans kamrater om jag skulle låta Sebastian vara med i leken. Som jag förstod det så anser forskarna att leken kan stärka gruppkänslan och lära barnen bli en bra vän. Jag kan se det som en utmaning för barnen att lära sig samspela med Sebastian vilket skulle kunna utveckla och stärka deras samspel och gruppkänsla, samt att det blir en träning till att bli en bättre vän mot Sebastian.

När jag tog bort Sebastian från leken med hans vänner skulle jag istället ha kunnat låta honom vara med medan jag observerar leken. I min berättelse skriver jag om att jag inte visste vad jag tittade efter i leken, jag visste inte om jag skulle hjälpa Sebastian eller om jag skulle hjälpa

barnen med Sebastian. Jag skulle möjligtvis, utifrån Hofsstens och Lidbecks perspektiv, kunna titta på båda delarna. Om jag kan ge de andra barnen stöd och hjälp med hur de kan hantera, samt hur de kan förhålla sig till Sebastian i leken för att se till att han är med, så kan det leda till att stärka grupp känslan för alla barn. Samtidigt måste jag även se till att Sebastian kan förhålla sig till de andra i leken och följa dess regler.

Sebastian blir flera gånger exkluderad i lekarna i min berättelse. De barnen som han lekte med visade ibland tydligt att de inte ville att han skulle vara med och leka eftersom han bara förstörde. Borgunn Ytterhus som är doktor i sociologi förklarar begreppet exkludering och inkludering. Exkludering sker när en person känner att hen blivit utstött eller upplever att hen inte har någon tillhörighet och känner sig ensam. Inkludering innebär att man ingår i olika sociala sammanhang och känner tillhörighet (Ytterhus 2003, s. 18). Förskolläraren Kari Pape (2001) forskar inom förskolan och beskriver två olika tolkningar vad gäller det exkluderade barnet, å ena sidan kan de barn som är exkluderade själva välja att avstå från lekar. Det innebär att man väljer bort lekar där man samspelar med andra barn för att istället ägna sig åt egna aktiviteter. Å andra sidan anser hon att barn som blir exkluderade kan förbli passiva och inte ägna sig åt någon aktivitet (Pape 2001, s. 135). Utifrån dessa två tolkningar blir jag kluven till vad Sebastian vill. Dels kan jag se det som om Sebastian vill vara med i lekarna med de andra barnen eftersom Sebastian ständigt söker kontakt med dem. Han väljer själv att inte avstå från lekarna. Dels kan jag se att han vill göra sina egna små lekar i leken. Med det menar jag att han sitter och pratar för sig själv när han bygger med Duplo. Kanske tvingar jag honom, mot hans vilja, att behöva hjälpa barnen bygga vidare och lägga den blåa Duplo- biten på deras bygge? Sebastian kanske var nöjd med att sitta bredvid och vara passiv i samspelet med de andra barnen.

Knutsdotter Olofsson (2003) skriver om vad som händer om barnen är passiva och inte leker. Hon menar att barnen gör saker i leken som de har varit med om i verkligheten. Det gör de flera gånger om. I lekarna uttrycker barnen olika känslor och blir oftast dramatiska vilket leder till att barnen lär sig hantera sina känslor. Leken beskrivs som ett bollplank mot verkligheten. De barn som inte leker kan få det svårt att skilja på verklighet och fantasi eftersom att de inte får bearbeta sina känslor som uppkommer i leken och samspelet med andra barn (Knutsdotter Olofsson 2003, s. 85- 87). Jag anser att det inte skulle vara bra för Sebastian att låta honom förbli passiv i lekarna eftersom leken är så viktig för barnens utveckling, för att de i framtiden kan bearbeta och hantera verkligheten. Precis som

Knutsdotter Olofsson skriver så tycker jag att det är viktigt att låta barnen få använda leken som ett slags bollplank till verkligheten. Barn utsätts för många nya utmaningar och intryck både på förskolan och i hemmet. Jag vill inte att Sebastian ska växa upp i en värld där han har svårt att skilja på verklighet och fantasi. För Sebastians skull vore det bra för hans verklighetsuppfattning om han blir mer aktiv i lekarna där han samspelar med kompisar. Det är även viktigt att tänka på de andra barnen så att deras lekar inte förstörs för ofta så att de tappar lusten att leka då det är viktigt för alla barn att samspela och leka.

I min berättelse utses Sebastian till syndabock av Jonas då han säger att Sebastian inte får vara med eftersom att han förstör leken. Jag har tidigare funderat mycket över detta, att det känns tråkigt att Sebastian har fått en sådan stämpel av de andra barnen. Jonas grundar förmodligen den tanken på sina tidigare erfarenheter av Sebastian. En som skriver om barn som har svårt att ta kontakt i lekar, likt Sebastian, är barnpsykologen Margareta Öhman. Hon beskriver hur barn som har svårt att ta kontakt i lekarna eller inte vet hur man gör istället förstör leken. På så sätt anser Öhman att barnet inte kommer kunna lära sig ett bra sätt att ta kontakt. Det leder i sin tur till en dålig självbild där barnet ser sig själv som dum och en som bara förstör (Öhman 2003, s. 109). Jag ser det som att även andra barn kan skapa sig den bilden av Sebastian eftersom att det kan vara den bilden Sebastian förmedlar till de andra barnen, att han är dum och förstör, precis som Öhmans tankar pekar på. Utifrån detta perspektiv ser jag att min roll som pedagog blir att hjälpa Sebastian in i lekarna på ett bra sätt så att han känner att han blir inbjuden av sina vänner. Om Sebastian får leka med andra barn utan konflikter och sabotage så kanske barnen kan se honom som en fungerande lekkamrat vilket utvecklar hans självkänsla. Jag har tidigare inte hjälpt Sebastian så mycket i lekarna utan har kommit när jag hör eller ser att leken förstörs. Likt så som jag gjorde i början av min berättelse då Anna sa till mig att Sebastian hade slagit Jonas i rumpan. Det är som om jag hela tiden har släckt bränder istället för att förebygga dessa och hjälpa honom att lära sig leka på ett bra sätt.

Pedagogens förhållningssätt och betydelse för barns lek

I min berättelse vet jag inte hur jag ska förhålla mig till Sebastian och hans leksvårigheter. I förskolans läroplan står det att ”förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar sin nyfikenhet och sin lust samt förmåga att leka och lära.” (Lpfö 98 rev. 2010, s. 9).

I läroplanen står det klart och tydligt att jag som förskolepedagog ska sträva efter att barnen utvecklar sin förmåga att leka och lära. Det innebär att leken ska vara i fokus på förskolan och

att barnens lärande och utveckling ska ske genom lek (Lpfö 98 rev. 2010, s. 9). Hur kan jag som pedagog möta ett barn på förskolan som har svårigheter med att leka med andra barn?

Sebastian ställs inför många situationer i min berättelse där han blir exkluderad från lekarna. För mig var det svårt att fatta beslut som var bäst för Sebastian, men även vad som var bäst för de andra barnen. I vissa delar av min berättelse tappar jag till och med hoppet om att Sebastian kan leka med andra barn. Till exempel valde jag att ta bort honom från leken med Jonas, Greta och Noel eftersom att jag antog att barnen tyckte att Sebastian var jobbig.

Pape talar om att inte ge upp hoppet om de barn som inte är med i lekarna. Hon menar att pedagogerna ska se dessa barn som en viktig utmaning. En utmaning att kunna hitta sätt att inkludera dessa barn i lekar med kompisar. Hon anser att det krävs kompetenta pedagoger som reflekterar över leken och ser vilka roller barnen får i den för att barnen inte ska få en negativ syn på sig själva och känna att de inte duger som vän. Pape anser även att det finns risk att pedagogerna slappnar av och inte observerar barnens lekar då lekarna är lugna, att pedagogerna är upptagna med annat då. Hon menar att de exkluderade barnen behöver hjälp med att tolka leksignalerna (Pape, 2001, s. 8-10, 140). Papes syn på barn hjälper mig att förstå den situation som Sebastian befinner sig i. Trots att jag vid flertal tillfällen försöker inkludera Sebastian i leken, som Pape menade var utmaningen, så gav jag till slut upp hoppet ändå vilket, enligt Pape kunde innebära att Sebastian kan se ner på sig själv som vän och lekkamrat.

Istället för att se Sebastian som ett problem så bör jag möjligtvis se honom som en utmaning där jag som pedagog har möjlighet att utvecklas. Jag håller med Pape om att vi som arbetar inom förskola kan slappna av när lekarna är lugna eftersom att vi tror att leken fungerar. I min berättelse beskrev jag hur Linda tyckte att barnen lekte så lugnt och fint när de satt och byggde Duplo medan jag, som observerat leken, såg att Sebastian hade svårt att ta plats i den, att han satt där passiv. Utifrån Lindas perspektiv såg leken väl fungerande ut och att Sebastian inte behövde något stöd. Här märker jag att det är viktigt att fortsätta observera barnen som behöver stöd trots att deras lekar ser fungerande ut för att få syn på det som verkligen sker i leken. Om jag inte hade observerat den till synes fungerande leken med duplo- bygget så skulle jag inte märkt av att han var passiv i leken, vilket tillslut kan innebära att han blir exkluderad i den. Jag tolkar duplo- situationen som att Sebastian är på väg att bli exkluderad av Jonas, Greta och Noel då jag tycker att de betraktar honom som osynlig i leken och inte

erbjuder honom att bygga när han bara sitter bredvid. Jag ser till, genom mitt agerande, att Sebastian återigen blir inkluderad i leken.

I boken *Barn som inte leker* skriver specialpedagogen Eva Svedin och psykologen Marie-Louise Folkman om olika lösningar som ska hjälpa barnen att utveckla sin lekförmåga. De skriver att det är viktigt att få en nära kontakt med barnet och skapa ett samspel så att barnet känner sig sedd. Det är en förutsättning för att utvecklas på ett positivt sätt. Barnet behöver stöd från en vuxen som ger beröm och lyfter de positiva sidorna för att stärka dennes självkänsla. Författarna fortsätter skriva om vikten av att pedagogerna lockar barnet till lekar som barnet gillar för att väcka barnets lekfullhet. Vidare förklarar Folkman och Svedin att det är viktigt att pedagogerna hjälper barnet att skapa en förståelse för de oskrivna reglerna i leken, samt att skapa ett positivt samspel med sina kamrater. Även miljön är viktig för leken. Vi pedagoger kan underlätta för barnet genom att möblera och skapa lekutrymmen för mindre grupper för att på så sätt ge barnet möjligheter till att skapa en bättre relation med sina kamrater. Genom den sociala leken utvecklar barnet sitt språk, samt förmågor till lek. Förmågor som turtagning, överenskommande och förståelse för andras perspektiv (Folkman och Svedin 2003, s. 117-119). Utifrån dessa perspektiv kan jag se att jag gjorde både lyckade och misslyckade försök till att ge Sebastian det stöd han behöver. Det jag lyckades med var att jag hela tiden fanns där som stöd för Sebastian i lekarna och han blev sedd. När jag såg Sebastian att hjälpa barnen bygga vidare gav jag Sebastian en hint om vad leken går ut på, den oskrivna regeln. Sedan misslyckas jag på flera ställen att ge Sebastian stöd. Jag gav inte Sebastian något beröm när han lekte på ett bra sätt, som när han började bygga duplo med Jonas, Greta och Noel. Om jag istället hade gett honom beröm i den situationen, och liknande situationer, så kan det leda till en förbättrad självkänsla hos Sebastian som jag tror att han kan behöva. Jag anser även att jag inte borde tagit bort Sebastian när jag såg att de andra barnen tyckte att han var jobbig. Istället borde jag ha hjälpt Sebastian mer att ta en roll i leken för att försöka skapa ett bra samspel mellan barnen för att få in Sebastian i gruppen.

Då jag tog bort Sebastian senare i leken så blev han arg och sprang in på avdelningen. När jag hittade honom under bordet så erbjöd jag honom att leka med mig som jag visste att han tycker är roligt. Framöver bör jag leka mer med Sebastian för att skapa ett bra samspel mellan oss i leken. Detta kan han sedan ha nytta av i samspelet med sina kamrater. När Sebastian la pussel med mig avbröt jag leken för att prata med en förälder vilket ledde till att vår lek förstördes. I efterhand tänker jag att jag inte borde ha gjort det, för Sebastians skull. Jag kunde

ha bett Linda säga att jag kunde ringa senare för att ge Sebastian det stöd han behöver. Det utslängda pusslet kanske var en protest från Sebastians sida att han inte får det stöd som han kanske vill ha?

Tidigare i min reflektion nämnde jag att jag borde sett till att Jonas, Greta och Noel bjöd in Sebastian till leken. Istället tog jag bort honom från den eftersom han störde deras lek. Jag anser att det kan vara till alla barnens bästa att inkludera varandra i lekarna istället för att exkludera eftersom inkludering kan stärka gruppkänslan. Det kan även vara en utmaning för barnen att försöka få ett bra samspel med Sebastian. Då är det viktigt att vi pedagoger finns där som stöd. Ett perspektiv som för mig vidare i mitt dilemma är Ingrid Pramling Samuelssons (professor i pedagogik) och Sonja Sheridans (forskare i pedagogisk kvalitet) perspektiv där de skriver om att det är nödvändigt att vuxna finns där och guidar barnet i leken för att de ska komma vidare i sin lekutveckling. De barn som har svårt att vara med i lekar, samt de barn som har svårt att bjuda in till lek behöver aktiva pedagoger som ger stöd till barnen för att de ska bli lekkompetenta (Pramling Samuelsson och Sheridan 1999, s. 87). Det här perspektivet ger mig som pedagog en klarare bild över hur jag skulle kunna hantera mitt dilemma med om jag ska ta bort Sebastian från lekarna eller om jag ska säga till barnen att Sebastian ska få vara med. Om jag som aktiv pedagog är med och observerar och stöttar barnen i leken skulle de kunna få en starkt gruppkänsla där alla barn utvecklas socialt genom samspelsutmaningarna vilket jag tror kommer vara bra för alla parter.

Min berättelse väcker frågan om vilka kunskaper barnet behöver för att ha ett fungerande samspel i leken. Knutsdotter Olofsson anser att varje barn föds med en förmåga att leka. Hon jämför leken med talet. För att man ska lära sig tala så måste den vuxna prata med barnet, detsamma gäller leken menar författaren. För att ett barn ska lära sig att utveckla sin lekförmåga måste vi vuxna leka med barnet (Knutsdotter Olofsson 1991, s. 29). Även Folkman Svedin menar att barnet lär sig lekgrunderna redan när de är spädbarn. Barnen måste lära sig grunderna till lek för att kunna leka mer avancerat (Folkman och Svedin 2003, s. 13). Utifrån dessa perspektiv kan det vara så att Sebastian inte lärt sig ”den enkla leken”, grunderna. Vilket nu kan ha lett till att han har svårt att leka med sina kamrater på förskolan. Lek går ut på att samspela med andra där det krävs vissa färdigheter som behövs för att komma in och vara i en lek. Liv Vedeler som är professor i specialpedagogik skriver om vilka lekgrunder barnet behöver ha för att klara en gemensam lek. Hon anser att ett barn måste kunna vara flexibel i en lek eftersom den snabbt kan förändras. Barnen måste även kunna vara

koncentrerade i leken för att de ska kunna hänga med i vad leken går ut på, men även för att se hur deras kompisar agerar så att de kan anpassa in sig till i leken. Vedeler anser att även regelförståelse och ömsesidighet är viktiga faktorer för en lyckad lek. Hon fortsätter beskriva att känslomässiga reaktioner kan vara både positiva och negativa för leken. Om reaktionerna är positiva så stimulerar det leken, men om reaktionerna är negativa så kan det leda till att leken kan stanna upp och deltagarna i leken bli arga eller lämna leken. Vedeler benämner även att dessa konflikter som uppstår när de negativa reaktionerna kommer fram inte bara behöver vara negativa för barnen, utan hon menar istället att det kan vara utvecklande för barnen eftersom de får träna på konflikthantering genom att lösa den konflikt som uppstår (Liv Vedeler 2009, s. 56, 71). Vad jag förstår är Vedelers förklaring av lekgrunderna näst intill detsamma som Knutsdotter Olofssons och Wahlunds beskrivning av lekreglerna som jag nämnde tidigare i min reflektion. De lekregler som Knutsdotter Olofsson och Wahlund benämner är viktiga för barnens lek är turordning, samförstånd och ömsesidighet. Precis som Knutsdotter Olofsson och Wahlund nämner även Vedeler ordet ömsesidigheter. Jag tolkar att turordningen som Knutsdotter Olofsson och Wahlund skriver om ingår i Vedelers benämning av regelförståelse och att benämningen samförstånd är en slags flexibilitet som Vedeler beskriver. Dessa lekregler och lekgrunder verkar vara viktiga kunskaper för att barnen ska kunna ha ett fungerande samspel i leken.

Jag vet inte om Sebastian behöver förstå lekreglerna eller lekgrunderna för att hans samspel ska fungera så att han får komma in i lekarna med sina vänner eller om det istället är hans vänner som behöver bli bättre på att bjuda in till lek. I min berättelse ser vi hur Sebastians negativa reaktioner förstörde leken. Dels slog han Jonas på rumpan och dels kastade han ut pusselbitarna på golvet när han skulle lägga pussel med mig. Dessa negativa reaktioner gjorde att lekarna upphörde. Jag tror att Sebastian har svårt att vara flexibel och anpassa sig i lekarna och vara tillräckligt koncentrerad för att kunna tolka vilka lekregler som råder. Samtidigt kan jag tycka att Jonas, Greta och Noel inte gör några ansträngningar för att anpassa sin lek efter Sebastian. Jag tror dock att det mer beror på deras lust att anpassa än deras anpassningsförmåga eftersom de har en fungerande lek med varandra, utan Sebastian.

Jag tycker att Vedelers tankar om konflikthantering kan vara nyttigt för barn och att det är något som vi på förskolan kan ha i bakhuvudet när vi ser konflikter på förskolan. Istället för att se en konflikt som jobbig, som både jag och Linda gör i berättelsen, så kan vi se konflikten som lärande för barnen så som Vedeler beskrivet som träning i konflikthantering. Vedeler

beskriver personalen som den viktigaste resursen för ett barn på förskolan. Hon anser att en av de viktigaste uppgifterna för förskolepersonalen är att lära de barn som har bristande lekfärdigheter att leka (Ibid. s. 45). Vedelers tankar styrker min tanke om vikten av att vi pedagoger måste hjälpa Sebastian i sina lekar så att han kan få ha ett bra samspel med sina kompisar för att han tillslut ska kunna leka på egen hand, utan stöd av vuxna. Linda visade i berättelsen att hon ville ta bort Sebastian helt ur leken då hon tyckte att det var jobbigt att säga till honom hela tiden. Vedelers perspektiv får mig att tänka på att det kanske inte är meningen att säga till hela tiden. Det är förmodligen vårt arbetssätt som är det som brister här. Istället för att bara säga till Sebastian och hoppas på det bästa så borde vi, som Vedeler menar, lära Sebastian att leka. Om Sebastian lär sig leka på ett bra sätt så kommer vi förmodligen även få ner antalet konflikter med honom.

Även om det finns mycket positivt med att barnen får träna konflikthantering och att vi pedagoger ska finnas i närheten för att gå in och justera leken när till exempel Sebastian inte får vara med så finns det även en baksida med att bryta barnens lek. Knutsdotter Olofsson menar att det är viktigt att vi vuxna inte går in och stör barnen i deras lekar, utan att de istället ska få leka i fred. Om barnen blir avbrutna i leken ofta så kan de tappa den röda tråden i leken (Knutsdotter Olofsson 1991, s. 135). Det här perspektivet känner jag bromsar ner mina tankar om att hjälpa Sebastian i leken. De får mig att inse att det kanske inte bara finns positiva delar av att vara närvarande för att hjälpa barnen att leka med varandra. Nackdelarna med att gå in och hjälpa Sebastian i leken är att det kan bli ständiga avbrott så att meningsfullheten och den röda tråden i leken tappas. Då kan jag genom att hjälpa Sebastian i leken göra många av de andra barnens lekar lidande. Jag anser att jag som pedagog måste vara medveten om detta så att jag inte avbryter samma barns lekar allt för ofta utan att deras lekar kan få fortlöpa utan avbrott. Om jag ändå måste avbryta leken så kan jag hjälpa barnen att plocka upp den röda tråden igen så att leken fortsätter där den avbröts.

Vad innebär reflektionen, samt vilken betydelse har den för pedagogerna i arbetet med Sebastian?

I min berättelse belyser jag vikten av att få samtala i lugn och ro med mina arbetskollegor. Jag benämner ordet reflektion i mitt dilemma, men vad innebär reflektion? Hur ska vi pedagoger på sikt kunna hjälpa Sebastians förmåga till lek genom att reflektera med varandra?

Vi använder ofta ordet reflektion på förskolan men många av oss vet nog inte riktigt vad det betyder eller vad det innebär. Samhällsforskaren Jan Bengtsson skriver om att reflektion är ett begrepp som inte riktigt har klargjorts vilket då innebär att det används på ett oreflekterat sätt (Bengtsson 2007, s. 83). Jag känner igen mig i det som Bengtsson säger då vi på förskolan oftast pratar om reflektionen. I det här avsnittet hoppas jag att jag kan reda ut vad ordet reflektion kan innebära och vilken betydelse reflektionen kan ha för både pedagoger och barn.

John Dewey är ett av de viktigaste namnen när man läser om reflektion. Han var en amerikansk pedagog, didaktiker och filosof. Carol Rodgers som är professor i utbildningsteori och praktik refererar till John Deweys tankar om reflektion där han anser att reflektion är någonting som är svårt att lära sig fullt ut och att det krävs mycket träning för att bemästra den. Han beskriver reflektionen med fyra punkter. Den första punkten innebär att reflektionen är en process där man ska hålla en röd tråd som i sin tur ska leda till utveckling. Den andra punkten är att reflektionen ska grunda sig på vetenskap och på ett systematiskt tänkande. För att reflektionen ska kallas för reflektion så måste den ske med samspel med andra, det beskriver han i den tredje punkten. I den sista och fjärde punkten menar Dewey att personerna som ingår i reflektionen måste lita på andra människors intellekt (Rodgers 2007, s. 52-53). Dewey anser att när vi bestämmer oss för att reda ut en svårighet som vi har ställts inför så uppstår reflektion. Han menar att vi observerar det som händer vilket leder till tankar. Dessa tankar kan vara olika förslag på lösningar där vi kan gå till fakta som vi har om situationen. När vi gör detta får vi nya perspektiv på situationen där vi kan få nya idéer på hur vi kan hitta en lösning på problemet. Det nya perspektivet ska leda till handlingar där man försöker lösa situationen, man ska sedan observera sina handlingar för att se om de fungerade väl eller inte för att kunna gå vidare för att hitta andra alternativa lösningar. Idén ställs alltså mot fakta och observationer, sedan testas idén praktiskt för att se om den blev lyckad, behöver förändras eller ratas (Dewey 2007, s. 15-17).

Deweys teori ger perspektiv på min berättelse. Jag påstod att vårt arbetslag behöver reflektionstiden till att hitta en lösning på vårt problem med Sebastian. Vi har redan observerat problemet, men vi har inte ventilerat det mer än med några enstaka meningar på gården. I min berättelse nämner jag att jag inte förstår hur Linda tänker, hon vill exkludera Sebastian, men det vill inte jag. Där visar jag att jag inte riktigt har den tilliten till Linda som krävs för att få en lyckad reflektion enligt Deweys tankar. Om vi istället hade fått till vår reflektionstid så att vi i lugn och ro kunnat prata igenom dilemmat med Sebastian så skulle vi

alla kunna beskriva våra tankar för varandra som möjligtvis leder till förståelse för varandras perspektiv på dilemmat. Linda och jag har egna tillfälliga lösningar på hur vi kommer att göra i situationen, men de är oreflekterade, enligt Deweys synsätt. Det eftersom att vi inte har samtalat systematiskt om lösningarna och idéerna gemensamt med varandra. Jag och Linda måste bli medvetna om det här problemet för att kunna samarbeta med varandra framöver. Så att vi kan komma vidare i vårt hanterande av Sebastian genom att reflektera med varandra. I förskolans läroplan står det att ”arbetslaget ska ge stimulans och särskilt stöd till de barn som befinner sig i svårigheter av olika slag” (Lpfö 98 rev. 2010, s. 11).

För att vi ska utvecklas som pedagoger och för att kunna hjälpa Sebastian ur ett långsiktigt perspektiv borde vi se till att reflektionen får plats på förskolans agenda för att pedagogerna ska få möjlighet till att reflektera över bland annat Sebastians och de andra barnens lekförmågor. Jag tror att reflektionen är viktigt för oss pedagoger för att kunna följa läroplanens strävansmål om att ge alla barn stöd och stimulans.

Lev Vygotskij var en rysk psykolog som har inspirerat många svenska förskolor. Han understryker den vikt jag la på att reflektera med varandra. En av hans grundtankar är att vi människor lär och utvecklas när vi träffar varandra för att byta erfarenheter och när vi intresserar oss för hur andra gör (Vygotskij 1980, s. 168). Kanske är vikten av att reflektera med varandra större än vad jag själv tror. Jag skulle kunna utvecklas som pedagog om jag fick höra vad Linda har att säga om Sebastian och se vilka erfarenheter och idéer hon har. Vi skulle kunna samtala om våra idéer tillsammans för att hitta en gemensam lösning som vi kan testa och utvärdera genom våra reflektioner. Ann Åberg och Lenz Taguchi skriver följande om arbetslagets reflektion i boken *Lyssnandets pedagogik*:

När vi gemensamt reflekterar kring frågorna får vi hjälp att öppna ögonen, både för barnens enskilda och deras gemensamma läroprocesser i gruppen. Dessutom får vi ett underlag för hur vi kan tänka i nästa steg om material och eventuella miljöförändringar för att stödja den idé vi har (Åberg och Lenz Taguchi 2007, s. 26).

Vi pedagoger på avdelningen har inte varit så samspelade om hur vi ska gå vidare med Sebastian och vi har hittills tänkt olika vad gäller vårt förhållningssätt, det märks i min berättelse när Linda vill ta bort Sebastian från leken och jag vill se till att han är med i leken

genom att stötta honom. Kanske har vårt egna samspel i arbetslaget speglat av sig på Sebastians samspel med de andra barnen?

Vygotskij menar (genom Strandberg) att vuxna måste vara bra förebilder och visa prov på ett gott samspel för att barnen ska kunna lära sig ett gott samspel. Han fortsätter förklara att det är för att lärandet sker via interaktion mellan andra, barn tar efter andra barn och även vuxna (Strandberg 2006, s. 61). Jag tror inte att Sebastian har observerat vårt samspel och tagit efter och överfört det till sitt samspel med sina vänner, men det kan möjligtvis vara så att vår brist på samspel har påverkat Sebastian genom att vi inte har hittat en gemensam lösning för honom. Vi har inte hittat en lösning på hur vi kan utveckla hans samspel med de andra barnen och det gör att vi inte ger Sebastian någon chans att utveckla sitt samspel just nu.

Det handlar inte bara om samspel, en annan viktig aspekt är att förstå andra människors handlande. Ett par gånger i min berättelse upplever jag att jag är skeptisk till Linda men även skeptisk till Sebastians förmågor, jag tror vid flera tillfällen, som när han bygger med Duplo, att han kommer förstöra. Dessa tankar grundar sig på mina tidigare erfarenheter av Sebastian. Pirjo Repo skriver i boken *Vad är praktisk kunskap* att det inte är lätt att tycka om alla människor man arbetar med inom pedagogiken, men att det går att komma närmare varandra om man försöker intressera sig för dem. Hon menar att det ibland kan vara lättare att se ur en annans synvinkel, till och med barnets synvinkel (Repo 2009, s. 295). Jag tror att det är viktigt att vi ibland ser oss själva och vårt handlande utifrån för att försöka förstå andra människors syn på vårt eget agerande. I mitt fall behöver jag förstå mig på både Linda och Sebastian. Det kan vara skillnaderna på min och Lindas personligheter som gör att vi bemöter Sebastian på olika sätt. Då kan det vara viktigt att vi ser oss själva utifrån och har ett professionellt perspektiv för att kunna utveckla verksamheten och förhållningssättet till Sebastian istället för att försöka slösa kraft på att ändra varandra. Att arbeta på förskola blir ibland personligt, men jag tror att det är viktigt att sära på den personliga människan och den professionella människan. I vårt bemötande med varandra på förskolan måste vi vara professionella och använda oss av teorier och tankar som kan föra oss vidare. Ibland måste vi koppla bort många av våra personliga tankar, som till exempel Linda visade i min berättelse då hon blev arg för att Sebastian inte klarar av att leka då han slog Jonas i rumpan. Den ilskan tolkade jag i min berättelse var grunden till Lindas tanke att ta bort honom från leken. Jag tyckte inte att det var ett professionellt förhållningssätt eftersom hon inte hade någon vetenskaplig grund som stärker hennes teori om att ta bort honom, jag tror att hon reagerade på en personlig grund där

hennes känslor fick styra hennes åsikt. Där ligger utmaningen för oss pedagoger, ibland får vi lägga den personliga biten åt sidan ett tag för att göra det bästa för barnet och inte det bästa för oss pedagoger.

Jag har hittills diskuterat om reflektion tillsammans med andra. Men det behöver inte vara det enda sättet att reflektera enligt Jan Bengtsson som ger mig ett till perspektiv på begreppet reflektion. Han skriver om självreflektion, till skillnad från den gemensamma reflektionen blickar den som reflekterar inåt sig själv. Med det menar Bengtsson att man reflekterar över sig själv i sin yrkesroll och position i verksamheten. Detta bör man göra för att kunna utveckla sig själv i sin yrkesutövning, samt för att få en självkunskap som leder till att man som lärare kan lära andra sitt eget sätt att undervisa (Bengtsson 2007, s. 87- 93). Jag anser att detta är ett intressant perspektiv och komplement till den gemensamma reflektionen. Jag tror att det är viktigt att man får se sig själv i sin yrkesroll och får en god självkunskap. Den självkunskapen kan vara nyttig att använda sig av i den gemensamma reflektionen eftersom det då kan vara lättare berätta hur man tänker kring sitt och arbetslagets arbetssätt. I mitt dilemma med Sebastian, men även för andra pedagoger i liknande dilemman, kan det vara bra att alla pedagoger som arbetar med honom kan få sin egen tid till självreflektion där man får fundera över sitt yrkesutövande med Sebastian. Dessa tankar kan vi ta med oss till den gemensamma reflektionen för att få ett bättre och sakligare samtal.

6. Slutord

Min reflektion har gett mig många tankar och funderingar i mitt arbete med barn. Att arbeta med barn är inte alltid så lätt. Varje dag är sig olik den andra och alla barn är olika och har olika behov.

I förskolan läroplan står det att:

Den pedagogiska verksamheten ska anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra ska få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar. Personalens förmåga att förstå och samspela med barnet [...]så att vistelsen i förskolan blir ett positivt stöd för barnet. Alla barn ska få erfara tillfredsställelsen det ger att göra framsteg, övervinna svårigheter och att få uppleva sig vara en tillgång i gruppen (Lpfö 98 rev. 2010, s. 5).

Jag tycker att det här citatet ovan ur förskolans läroplan belyser hur viktig verksamheten är för barnen. På förskolan leker barnen nästan jämt, det mesta är eller blir en lek. I min reflektion får jag syn på hur pass viktig leken faktiskt är för barnen, leken är som en träning inför skolan och vuxenlivet. Vi pedagoger ska enligt läroplanen använda leken för att utveckla barnen. Stora delar av barnens sociala förmågor bearbetas och utvecklas i lekarna, tillsammans med andra barn. Jag trodde först att leken inte var så viktig som jag senare kom fram till i min reflektion. Det intressanta tycker jag är att barnen bearbetar verkligheten i leken och att den skapar förutsättningar för att barnet ska fungera socialt när det blir äldre. Detta eftersom de får prova på, känna och experimentera med olika känslor och uttryck i lekarna så att de kan hantera dessa på ett sunt sätt när de blir äldre. I leken tränar barnen förmågorna till turtagning, samspel, samt att kunna sätta sig in i andras situation. Jag anser att det är viktigt att kunna dessa saker för att barnen ska klara sig i en skolklass senare där man arbetar mycket i grupper där barnen behöver ett fungerande samspel.

Jag förstår nu att det är viktigt att barnen får leka med andra barn. Det är viktigt för deras utveckling då den sociala leken är nyttig för att barnen ska utveckla och stärka sin identitet, självkänsla, samt självförtroende. Jag har fått en ökad förståelse för att barn som har svårt att leka behöver hjälp av oss vuxna att lära sig grunderna i en lek för att kunna klara av att leka på egen hand. Jag har kommit fram till att det inte går att låta ett barn som inte kan leka vara. Barnet behöver stöd och vägledning av oss vuxna i leken så de kan ha ett bra samspel. För

mig som pedagog är det nödvändigt att lära känna barnet och möta barnet där det befinner sig. Jag kan ge barnet bra lekerfarenheter genom att samspela själv med barnet. Dessa erfarenheter kan barnet sedan ta vidare till samspelet med andra barn.

Jag nämnde i min reflektion Papes tankar om att barnen kan bli exkluderade, att de blir ignorerade i lekarna, om de inte lär sig tolka leksignalerna. Dessa tankar har fastnat hos mig och det känns som att det i värsta fall kan innebära början till mobbning. Barnen leker inte med andra barn som har svårt att leka och samspela eftersom lekarna förstörs. I fallet med Sebastian så skulle han (om vi skulle ignorera hans leksvårigheter) kunna bli utfrys av kamraterna. Pape beskrev hur barnets självkänsla minskar när de blir exkluderade och Sebastians självkänsla kan försämrans när han märker att han inte duger som en vän. Jag kan se utanförskapet som en ond spiral eftersom exkluderade barn oftast själva väljer eller tvingas till att fortsätta bli exkluderade. Jag anser att om Sebastian förblir exkluderad på förskolan kommer det få konsekvenser för honom i skolan, det kan bli svårt för honom att skaffa vänner och i värsta fall kan han bli mobbad.

Grunden till ett barns samspel och att de ska fungera socialt byggs upp i förskolan. Det tycker jag är viktigt att komma ihåg som pedagog. Vi får inte strunta i att barnen har vissa svårigheter för att hoppas att det blir bättre senare i livet, vi måste ta tag i problemen direkt och se problemen som utmaningar där vi kan utvecklas som pedagoger. Vi gör barnet en stor tjänst inför deras framtida liv om vi tar tag i problemen då de uppstår. Som jag nämnde i min reflektion är det viktigt att barnen leker med andra barn för att utveckla sina sociala förmågor. Då barnen lät Sebastian vara med efter vi hade pratat med barnen och de sprang iväg så såg jag Sebastians glädje och lycka över att få vara med i gemenskapen, även om den blev kortvarig.

Jag tror att om man inte leker socialt så får man inte den träning och erfarenhet som krävs för att kunna ha ett samspel med andra både nu och i framtiden. De effekter som den sociala leken ger är viktiga och många. De kunskaper som jag uppfattar är viktigt som barnet behöver kunna för ett fungerande samspel är turordning, samförstånd och ömsesidighet som jag fastnade för när jag läste om Vedelers lekgrunder och Knutsdotter Olofssons och Wahlunds lekregler. Leken kan ses som det viktigaste i barnens värld eftersom den för med sig så många möjligheter till deras utveckling. Det är viktigt att vi pedagoger ger barnen mycket tid till lek

på förskolan och att vi hjälper de barn som har svårt att leka till att komma in i lekar med varandra. Där har vi pedagoger en viktig roll i barnets lekande.

En sak som jag anser är viktig för en pedagog att lägga på minnet är Knutsdotter Olofssons tankar som jag beskriver i min reflektion, att barnen föds med en förmåga att leka. Det är viktigt att minnas då man inte får ge upp hoppet om ett barn. Sebastian har förmågor att leka, men han har inte lärt sig använda dessa på ett bra sätt. Vi som pedagoger har en viktig roll för Sebastian, samt även andra barns lekutveckling eftersom att vi kan visa på gott samspel med barnet. Vi kan själva vara med och leka med barnet och guida barnet i leken genom att uppmuntra det positiva barnet gör och visa på goda exempel då barnet gör någonting som inte är positivt i samspelet. Vi kan också vara med i Sebastians lek med sina kompisar för att hjälpa och vägleda honom i leken. På så sätt kan vi förebygga så att leken inte förstörs och att Sebastian inte ska ses som en syndabock hos kompisarna, men också för att hans vänner ska ha en bra lek och att deras lekutveckling inte ska hämmas. Även om ett barn har svårt att leka så är det viktigt att tänka på att de barn som har ett bra samspel i leken inte hämmas av våra försök med Sebastian.

Vedellers tankar intresserade mig. Hon beskrev att de negativa reaktionerna som kan uppstå när man leker inte behöver vara dåliga för barnens utveckling, utan det kan vara utvecklande för barnet genom att de lär sig lösa konflikter, antingen på egen hand eller med hjälp av vuxna. Jag måste hela tiden vara medveten om vilka konsekvenser det ger barnen då jag fattar mina beslut. Ibland kan det vara utvecklande att låta barnen ta tag i de konflikter som uppstår, men om det hela tiden skulle vara Sebastian som skapar dessa så skulle det vara dåligt för hans självkänsla och de andra barnen kan fortsätta exkludera honom från lekarna eftersom att han bara förstör leken.

Många forskare och författare som jag har stött på i min reflektion menar att pedagogen har en stor inverkan på barnets lekutveckling. När vi pedagoger ser ett barn som har svårt att leka med andra så kan vi vara med i lekarna eller leka själva med barnet för att visa på goda exempel eftersom att barn tar efter oss vuxna som vilket bland annat Vygotskijs tankar handlar om.

Det kan vara svårt att se alla barn och upptäcka barnens svårigheter eller utmaningar på förskolan. Tyvärr är det nog så att vi öppnar våra ögon först när vi ser att det uppstår något

som bryter vardagen och är annorlunda hos ett barn. Jag anser att man inte får missa att reflektera även då barnen leker lugnt och lekarna går, till synes bra. Det är viktigt att göra det för att kunna förebygga de saker som kan bli ett problem för barnen framöver. Om vi på vår avdelning hade fått möjlighet till reflektion tidigare hade vi kanske fått syn på Sebastians problem redan när han var yngre och kunnat sätta in åtgärder redan då som kanske hade hjälpt Sebastian idag. Med den nya kunskapen som jag har fått angående reflektion skulle vi i arbetslaget kunna behöva reflektera oftare över barnen i vår verksamhet för att få syn på eventuella svårigheter hos barnen. Genom att reflektera med varandra så skulle vi kunna få syn på saker vi kanske annars aldrig skulle lägga märke till hos ett barn.

Deweys tankar om hur reflektionen bör vara tyckte jag var intressant. Att vi pedagoger, när vi upptäcker ett dilemma testar olika lösningar som är grundade på fakta och teorier för att hjälpa barnet. Det är även viktigt att vi återkopplar hur väl våra lösningar har fallit ut för att se om vi behöver ta till andra lösningar på problemet. Vi pedagoger på vår avdelning skulle kunna hjälpa Sebastian genom att testa olika lösningar som passar just honom för att övervinna sina leksvårigheter, samt även hjälpa andra barn som är i liknande situation som Sebastian.

En svårighet som jag upplever och blivit medveten om är den balansgången som jag behöver ta hänsyn till när jag ser att en lek inte fungerar. Ska jag hoppa in och ge stöd i en lek som inte fungerar eller avvakta och se om barnen kan lösa den situationen som uppkommit? Jag har förstått att man kan störa barnens lekar om de avbryts för ofta, men samtidigt måste vi finnas i leken om det finns någon som behöver stöd. Det är en utmaning att hitta den balansgången i barnens lekar så att barnens lekar inte riskerar att avbrytas helt.

Jag hoppas att Sebastian och alla andra barn som har det svårt med att finna sig till rätta i lekar kan få tillfredställelsen att känna att de gör framsteg, övervinna svårigheter och känna sig behövda i gruppen. Vi som pedagoger har ett ansvar att barnen ska få känna det. Jag ska göra allt jag kan för att hjälpa dessa barn att få utvecklas och få en bra självkänsla under tiden på förskolan. Det här är ett svårt dilemma men om vi som arbetslag jobbar reflekterande och inte ger upp hoppet så kan vi ge stöd till Sebastian och ge honom det han behöver för att han ska kunna utveckla sina lekförmågor tillsammans med de andra barnen.

7. Referenslista:

Alsterdal, Lotte (2014). "Essäskrivande som utforskning". I: *Konst och vetenskap. Essäer om estetiska lärprocesser*, Burman, Anders (red). Stockholm: Södertörns Högskola

Bech-Karlsen, Jo (1999). *Jag skriver, alltså är jag: en bok för fackskribenter som vill berätta*. Lund: Studentlitteratur

Bengtsson, Jan (2007). "Vad är reflektion?" I: *Reflektion och praktik i läraryrket*, Brusling,

Christer & Strömquist, Göran (red.) Lund: Studentlitteratur.

Dewey, John (2007). "En analys av det reflektiva tänkandet". I: *Reflektion och praktik i läraryrket*, Brusling, Christer & Strömquist, Göran (red.). Lund: Studentlitteratur.

Folkman, Marie-Louise & Svedin, Eva (2003, 2005). *Barn som inte leker. Från ensamhet till social lek*. Stockholm: RUNA.

Hammarén, Maria (2005). *Skriva – en metod för reflektion*. Stockholm; Santerus förlag.

Hofsten, Kristina & Lidbeck, Lena (2002). *Stora Boken om barn, Att vänta och föda. Barnets första sex år*. Malmö: Prisma

Knutsdotter Olofsson, Birgitta (1991). *Varför leker inte barnen? En rapport från ett daghem*. Stockholm: HLS Förlag

Knutsdotter Olofsson, Birgitta (2003). *I lekens värld*. Stockholm: Almqvist & Wiksell förlag.

Lillemyr, Ole Fredrik (1990). *Lek på allvar, Teorier om lek under förskoleåren*. Lund: Studentlitteratur.

Läroplan för förskolan Lpfö 98. [Ny, rev. utg.] (2010). Stockholm: Skolverket

Olsson, Henny & Sörensen, Stefan (2011). *Forskningsprocessen. Kvalitativa och kvantitativa perspektiv*. Stockholm: Liber AB.

Pape, Kari (2001) *Social kompetens i förskolan- att bygga broar mellan teori och praktik*. Stockholm: Liber AB.

Pramling Samuelsson, Ingrid & Sheridan, Sonja (1999). *Lärandets Grogrund*, Lund: Studentlitteratur.

Repo, Pirjo (2009). ”Kärleksfullhet – en dygd i läraryrket”, ur *Vad är praktisk kunskap?* Red:

Bornemark, Jonna & Svenaeus, Fredrik. Stockholm; Södertörns högskola.

Rodgers, Carol (2007). ”Att definiera reflektion: John Dewey och det reflektiva tänkandet”. I: *Reflektion och praktik i läraryrket*. Brusling, Christer & Strömquist, Göran (red.), s. 49-80. Lund: Studentlitteratur.

Strandberg, Leif (2006). *Vygotskij i praktiken. Bland plugghästar och fusklappar*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

Svenaeus, Fredrik (2009). ”Vad är praktisk kunskap?” I: Bornemark, Jonna & Svenaeus Fredrik (red.) *Vad är praktisk kunskap?* Huddinge: Södertörns högskola.

Vedeler, Liv (2009). *Social kompetens i barngrupper*. Malmö: Gleerup Utbildning AB.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. (Elektronisk) URL: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (2015-10-20)

Vygotskij, Lev S. (1980). *Psykologi och dialektik*. Stockholm: Norstedt & Söner.

Wahlund, Christina (1990). *Utan lek ingen utveckling – om lekens grundläggande betydelse*.I:

Karin Grönvall (red.). *Utan lek inget liv – 19 variationer på ett tema*. Stockholm: IPA.

Ytterhus, Borgunn(2003). *Barns sociala samvaro – inklusion och exklusion i förskolan*. Lund: Studentlitteratur

Åberg, Ann & Lenz Taguchi, Hillevi (2007). *Lyssnandets pedagogik – etik och demokrati i pedagogiskt arbete*. Stockholm: Liber.

Öhman, Margareta (2003). *Empati genom lek och språk*. Stockholm: Liber AB.